

מעבר ב-ד' אמות של המתפלל

דרור קליין שיעור ה'

במאמר זה ננסה לבאר ולרדת לעומק הסוגיה באחד מאיסורי הלכות תפילה שלצערנו אינו מוקפד כראוי - איסור המעבר בד' אמות של המתפלל. נראה את הסיבות לאיסור ואת הנפקא מינות ביניהן, ואת המצבים השונים בהם ניתן להקל באיסור זה.

- 102..... מקור האיסור
- 103..... טעם האיסור
- 103..... משום שמפסיק בין המתפלל לשכינה:
- 104..... משום שמפריע לכוונת המתפלל:
- 104..... הדעה התולה את שני הטעמים אחד בשני
- 105..... נפקא מינות בין הטעמים:
- 105..... נפקא מינה במשלשל טליתו על ראשו
- 106..... נפקא מינה במתפלל ולפניו מחיצה:
- 109..... התחום המדויק אליו אסור להיכנס בד' אמותיו של המתפלל
- 109..... הדעה המחמירה – אסור לעבור בכל מעגל ד' האמות של המתפלל
- 109..... הדעת הבינונית- אסור לעבור גם בצדדים שלפניו
- 110..... הדעה המקילה- אסור לעבור רק בשטח שכנגד פניו
- 111..... פסיקת ההלכה
- מה יעשה אדם שסיים תפילתו אך אם יפסע לאחוריו יכנס לד' אמותיו של המתפלל?
- 112.....
- 114..... מהי שעת הצורך ומתי מותר לעבור כנגד המתפלל הלכה למעשה?
- 116..... האם ניתן להקל בזמננו כשאנו פחות מכוונים בתפילה?

מקור האיסור

מקור הסוגיה בבבלי בברכות (כ"ז ע"א):

רב איקלע לבי גניבא¹ וצלי של שבת בערב שבת, והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה. שמע מינה תלת: שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו, ושמע מינה **אסור לעבור כנגד המתפלל**.

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: **אסור לעבור כנגד המתפלל**

מסביר רש"י על אתר: "ולא פסקי לצלותיה, כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו". לפי רש"י (וכמוהו גם הנימוקי יוסף) רב התפלל **לצידו האחד** של ר' ירמיה אך מקום מושבו היה בצד השני. מכך שרב המתין עד לסיום תפילתו של ר' ירמיה ולא עבר כנגדו על מנת לחזור למקום ישיבתו, מסיק הבבלי שישנו איסור לעבור כנגד המתפלל תפילת שמונה עשרה.

הריטב"א (שם, וכמוהו השיטה מקובצת), מפרשים בצורה שונה במקצת:

ולא פסקיה לצלותיה דר' ירמיה, **שלא פסע לפניו**. ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללים.

מסביר הריטב"א שרב התפלל **לפני** ר' ירמיה, סיים את תפילתו אך לא פסע לאחוריו על מנת שלא להיכנס כנגד פניו של ר' ירמיה.² ממשיכה הגמרא ושואלת:

איני? והא רבי אמי ורבי אסי חלפי!

רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי.

שואלת הגמרא: הרי ר' אמי ורבי אסי עברו כנגד המתפללים?! עונה הגמרא על כך, שרבי אמי ורבי אסי עברו מחוץ לדי האמות של המתפללים. נראה מכאן שבשלב הראשוני הגמרא

¹ בספר "למנצח לדוד" עוסק בצורך להוסיף "לבי גניבא", שהרי במה מועיל היכן התרחש המקרה? ע"ש בתירוצו.

² ובהערות על חידושי הריטב"א בהוצאת מוסד הרב קוק מובאת הנפקא מינה בין הסברו של רש"י להסברו של הריטב"א: "וברבנו (הריטב"א) אפשר לפרש שלא פסע ג' פסיעות לאחוריו, לפניו של ר' ירמיה וכן בשו"ע סי' קב ס"ה דאם השלים תפילתו והיה אדם אחר מתפלל אחרי אסור לפסוע ג' פסיעות. ולפי זה לרש"י יהא מותר לפסוע. והטעם דענין לעבור לפניו הוא שלא לזלזל במקום תפילה וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ה מתפילה דתיקון המקום שאסור לעבור לפניו, ולפי זה לפסוע לאחוריו שהוא מדרכי התפילה מותר. אבל לרבנו העניין שלא לבלבל המתפלל, ועיין לקמן עוד בעניין זה.

מציגה את האיסור הכללי של מעבר כנגד המתפלל, ואילו את ההגדרה מהו הטווח בו אסור לעבור כנגד המתפלל (ד' אמות) למדה הגמרא מסיפורם של רבי אמי ורבי אסי.

מקור נוסף לדין זה נמצא בתלמוד הירושלמי³ בסיפור מעניין. הגמרא שם מספרת על ר' חייה בר בנה שעמד והתפלל, לפתע הגיע רב כהנא והחל להתפלל מאחוריו. כשסיים ר' חייה את תפילתו עמד במקומו ולא פסע לאחוריו כדי לא לעבור על פני רב כהנא. רב כהנא נהג להאריך בתפילתו ולכן ר' חייה חיכה זמן רב יחסית. לאחר שסיים רב כהנא את תפילתו כעס עליו ר' חייה ושאל אותו האם במקום ממנו הוא מגיע, נוהגים לצער את הזקנים כמו שהוא ציער אותו בהמתנה הארוכה שלו עד שסיים את תפילתו.

נראה שגישת הריטב"א והשיטה מקובצת, שהאיסור הוא גם בפסיעה לאחור של מי שסיים תפילתו אל תוך תחומו של המתפלל מאחוריו, היא אליבא דירושלמי שהבאנו.

טעם האיסור

ישנה מחלוקת בהבנת טעם האיסור ונציג את שני צדדיה:

משום שמפסיק בין המתפלל לשכינה

יש לדעת כי השכינה מצויה סביב ד' אמות של המתפלל תפילת שמונה עשרה. כך מסביר ה"זוהר"⁴:

ובגין דבר נש קאים קמי מלכא עלאה נטיל ד"א לצלותיה... וכל מה דאתי בסטרא דדכורא, בעי לי לאיניש למיקם בקיומיה ואזדקף.

תרגום: ובגלל שבן אדם עומד לפני המלך העליון נוטל [=לוקח] ד' אמות לתפילתו... וכל מה שמגיע בסטרא דדוכרא צריך האדם לעמוד במקומו ולהזדקף.

הט"ז מסביר כי המתפלל עומד על אדמת קודש ולכן יש לנהוג כבוד בד' אמות של המתפלל.⁵ בעקבות כך, מסביר הרב יוסף תאומים בשו"ת 'גינת ורדים' (אורח חיים א, לט):

ואמנם עוד החמירו בלפניו של מתפלל שלא לעבור לפניו בתוך ארבע אמותיו באקראי בעלמא, אפילו שלא קבע עצמו לישוב בארבע אמות שלפניו, הם מקודשין ביותר לפי שהוא משתחוה למול פניו לשכינה שכנגדו.

³ תלמוד ירושלמי, ראש השנה פ"ב ה"ה, וע"ש בתשובתו של רב כהנא בסוף המעשה.

⁴ זוהר פרשת חיי שרה ק"ב ע"ב.

⁵ ט"ז סק"ג על שולחן ערוך ק"ב. וע"ע בערוך השולחן שנתן הטעם לכך בזה שנאמר בגמרא ש"אין לשבת בד' אמות של תפילה" ולא "של המתפלל" שמשמע שד' האמות שסביב המתפלל התקדשו מעצם התפילה.

היות והשכינה נמצאת בתחום ד' האמות של המתפלל אין לעבור בד' אמותיו של המתפלל שמפסיק בינו לשכינה.

טעם זה מביא גם הרב אברהם דנציג בספרו חיי אדם⁶:

ולי נראה **דהטעם** משום **דהמתפלל השכינה כנגדו** ואסור להפסיק בינו לשכינה.

משום שמפריע לכוונת המתפלל

טעם שונה לאיסור המעבר מביא הרב מרדכי כרמי במאמר מרדכי⁷:

אסור לעבור כנגד המתפללים וכו' הטעם מפני **שמבטל כוונת המתפלל**.

כך גם מסביר הרב אליהו שפירא בספרו (אליה רבה קב, ז), שכאשר אדם עובר ומפסיק בין המתפלל לכותל הוא מבטל בכך את כוונתו. טעם זה מובא גם במשנה ברורה (שם טו):

מפני שמבטל כוונתו על ידי זה ולכן אסור אפילו עוסק אז בקריאת שמע, וח"א

כתב הטעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה.

המשנה ברורה מרחיב את איסור המעבר בד' אמותיו של המתפלל גם לקורא קריאת שמע וזאת משום שלדעתו טעם האיסור הוא משום הפרעה לכוונת המתפלל והרי גם בקריאת שמע נצרכת כוונה.⁸

הדעה התולה את הטעמים אחד בשני

האשל אברהם (שם, ד"ה 'כנגד המתפללים') מחבר בין שני הטעמים ומסביר שהם תלויים זה בזה:

על כל זה נראה שטעם זה הוא לאחדים עם הטעם של בלבול הכוונה, **שהרי מצד השי"ת אין מבדיל בשום מקום ולא בשום זמן והכל בידו כחומר כו' ובכל מקומות ממשלתו, רק שברצונו יסד שכל ההנהגות יהיו נגררות כפי הכנותינו באיתערותא דלתתא, בבחינת תכין לבם כו'...** ועל כל זה הכל לפי ההכנה של זה, **כל שלא שייך חשש בלבול הדעת ממילא אין חשש לטעם השני גם כן.**

מסביר האשל אברהם ש"ההפרעה לשכינה" שבד' אמותיו של המתפלל היא רק כאשר נפגמת כוונת המתפלל. זאת מכיון שהקב"ה נמצא בד' אמותיו של המתפלל כפי הכנתו

⁶ חיי אדם א, כו וכן כתב מגן אברהם קב, ו.

⁷ מאמר מרדכי סימן קב.

⁸ ראה שולחן ערוך סא, ה.

וכוונתו של המתפלל, ממילא רק כאשר יש הפרעה לכוונת המתפלל יש גם הפרעה לשכינה שנמצאת בד' אמותיו של המתפלל.

נפקא מינות בין הטעמים

נפקא מינה במשלשל טליתו על ראשו

במידה ואדם מכסה את ראשו בטליתו או שעוצם את עיניו, כך שאינו רואה מה שלפניו, הרי שלדעת הסוברים שהאיסור משום הפרעה לכוונה אין כאן היסח דעת המתפלל ויהיה מותר ללכת בצידי שלפניו (ראה להלן איור ב), ואילו לדעת הסוברים שהטעם משום הפסק בין השכינה למתפלל הרי שגם במקרה כזה יהיה אסור.⁹ בצורה דומה מסביר המאמר מרדכי (קב) את הסיבה לכך שהכהנים משלשלים את הטלית על גופם וידיהם בשעה שמברכים את הקהל כדי שלא תוסח דעתם:

ודוגמא לדברי מצינו לקמן ס"י קכ"ח סכ"ג דאסור להסתכל בכהנים בעת שנושאים כפיהם והטעם כדי שלא יסיחו דעתם וכתב שם רמ"א דגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ושעל כן נהגו לשלשל הטלית.¹⁰

המאמר מרדכי מקיש מנשיאת כפיים של הכהנים לנידון דידן עם סיוג:

והכא נמי יש לומר דמועיל שלשול הטלית ומכל מקום ראוי לחוש ולהחמיר.

כך מביא גם הפסקי תשובות:¹¹

יש הכותבים ללמד זכות ולהתיר לעבור נגד אלו המשלשלים הטלית על פניהם בעת שמתפללים שמונה עשרה, ויש הכותבים שאפילו רק העיניים עצומות, ובצירוף הסברא שבזמננו בלאו הכי אין מכוונים כל כך והחוש מעיד שבדרך כלל אין העברה נגד המתפלל מפריע לכוונת התפילה, אמנם כבר כתב המשנ"ב¹² שראוי לחוש למחמירים ולא להקל בזה, אמנם דין אהני לן סברא זו להתיר בשעת הדחק, וכגון כשיש הפסד ממון או טירחא יתירה העלולה לגרום לתערומת ולכעס, ויש לעשות ככל האפשרות לא לעבור ממש מול פני המתפלל אלא בצדדיו.

⁹ אם כי נראה שכשעוצם את עיניו יש סיכוי רב יותר שתופרע כוונת המתפלל לעומת אם משלשל טליתו על ראשו, ע"ע ד' אמות של תפלה, חלק ב, סימן ה, פרק א.

¹⁰ ובמאמר מרדכי שם מוסיף ומביא שבמקום שבו משלשלים הכהנים את טליתם על גופם יכול גם כהן בעל מום לשאת כפיו (משום שלא יראו את מומיו), ע"ש.

¹¹ פסקי תשובות סימן קב, לעניין האם האיסור הוא גם בצדדיו של המתפלל, ראה לקמן.

¹² בביאור הלכה קב, ד ד"ה 'אסור'. וראה לקמן "האם ניתן להקל בזמננו כשאנו פחות מכוונים בתפילה?".

הפסקי תשובות פוסק שאפשר להקל לעבור כנגד המתפלל אם אינו מפריע לכוונתו (משלשל טליתו או עוצם עיניו), על פי הסברה שטעם האיסור הוא משום הפרעה לכוונת המתפלל, אך אפשר לעשות זאת רק בשעת הדחק מכיון שאנו חוששים לטעם השני - משום הפסקה בין המתפלל לשכינה.

לעומתו הרב יחיאל אפשטיין, בעל ערוך השולחן (שם) לא הסכים להקל כלל במקרה כזה:

יש מי שרוצה לומר דכיון שהטעם הוא מפני בלבול תפלת המתפלל לכן אם משלשל בטליתו על פניו מותר לעבור לפניו. **ולא נהירא כלל וכלל.**

עם זאת הרב אברהם וואהרמן באשל אברהם (שם) נוטה להתיר לעבור כנגד המתפלל כשעוצם עיניו:

לא ראיתי כעת מפורש שיהיה אסור לעבור לפני מתפלל כשעיניו עצומות, ובדרבנן הבא להחמיר עליו הראיה. ואי אפשר להחמיר לאחרים לעבור נגד מתפלל שעוצם עיניו, וכוונת חז"ל הוא כשעיניו פתוחות ומביט בהם למטה או לסידור. וחנה הנביאה ע"ה מסתמא היו עיניה למטה כי אם היו עיניה עצומות היה מכיר שמתפללת. ומסתמא כשעיניו עצומות אינו מתבלבל דעתו על ידי מה שעוברים לפניו... **ולעבור כדי לשמוע קדיש או אפילו לענות אמן, נראה להקל, כי אין ספק בלבול דעת חבירו מוציא מידי ודאי מצוה שלא לענות אמן. וכדי שלא לעבור על בל תשקצו, נראה פשוט שנכון להקל, אך גם רק בשביל אמן לבד לא נראה כלל להחמיר בזה.**

האשל אברהם נוטה להקל ולהתיר לעבור כנגד המתפלל כשעוצם עיניו (וקל וחומר במשלשל טליתו על פניו, ראה הערה 9 לעיל), ולעומתו ערוך השולחן אסר מעבר כנגד המתפלל ומשלשל טליתו. ה'משנה ברורה' (וכמוהו המאמר מרדכי והפסקי תשובות) כדעת אמצע פוסק שאמנם ראוי להחמיר ולא לעבור כנגד המתפלל שמשלשל טליתו אך בשעת הדחק ניתן להקל בכך.

נפקא מינה במתפלל ולפניו מחיצה

במידה וישנה מחיצה שגבוהה י' טפחים ברוחב ד' טפחים שמפסיקה בין המתפלל לעובר כנגדו, לדעת הסוברים שטעם האיסור הוא משום הפרעה לכוונת המתפלל הרי שהמחיצה לא מועילה ואסור יהיה לעבור כנגד המתפלל על אף המחיצה (אלא אם תהיה המחיצה גבוהה עד שלא יראה את חברו), ואילו לדעת הסוברים שטעם האיסור הוא משום שהעובר

כנגדו מפסיק בינו לבין השכינה הרי שהמחיצה מפצלת אותם לשני רשויות ובכך העובר כנגד המתפלל אינו נכנס לרשות המתפלל וממילא לא יפסיק בינו לבין השכינה.¹³ ערוך השולחן שראינו לעיל סותם דבריו וכותב:

יש מי שרוצה לומר דכיון שהטעם הוא מפני בלבול תפלת המתפלל לכן אם משלשל בטליתו על פניו מותר לעבור לפניו. ולא נהירא כלל וכלל. **ואם יש לפני המתפלל דבר שגבוה י' טפחים ורוחב ד' הוי הפסק.**

בעקבות פסיקת ערוך השולחן שהמשלשל טליתו על פניו אינו מועיל לביטול האיסור ממילא אנו למדים שהוא סובר שהטעם לאיסור מעבר כנגד המתפלל הוא משום שהשכינה נמצאת בד' אמותיו, לכן הוא סותם ופוסק בסוף דבריו שבמידה וישנה מחיצה לפני המתפלל הרי היא מהווה הפסק. ממילא אנו מבינים שההפסק של מחיצה מתיר לעבור כנגד המתפלל משום שהעובר כנגדו נמצא ברשות נפרדת ואין פגיעה בכבוד השכינה. גם האשל אברהם נוטה להתיר לעבור כנגד המתפלל שלפניו מחיצה:

הנה נראה ללמד זכות על שאינם מדקדקים בזה שכיון שכבר הונהג להיתר [להתפלל לפני] שטענדר כמו שכתוב סוף סימן צ', לזה לית דחש מלעבור לפני דאיפסק מחיצה, ובדרבנן שומעין להקל לכולי עלמא בספיקות בזה, אך כל זה יש להבחין שלא יהיה על ידו בלבול הכוונה להתפלל. וזה נראה טעמו של הרב בעל הלכות קטנות ע"ה, כי כמה פעמים העיניים פתוחות ומתפלל מתוך הסידור, ועל ידי ראותו עובר לפניו בתוך ד' אמותיו מתירא שלא ינוע או יטולטל השטענדר לפניו, ולפעמים חושש אולי יפול מאומה משם או שום ספר ק' והוא בלבול הכוונה מאוד, אבל כשהדבר שהוא גבוה י' טפחים וד' [טפחים] רחב, הוא קבוע ולא שייך בו חשש טלטול או תנועה על ידי שאדם עובר שם, נראה ברור שיודה הרב הנ"ל שמותר. וכן כשרואה שהמתפלל עיניו סגורות ואין חשש בלבול הדעת אליו, רק מצד שחז"ל קבעו שלא לעבור, נראה שמותר על ידי הפסק שטענדר, וכל שכן על ידי שלחן או קביעות פחות ממנו, ואין פתחון פה דחשש כזה.

האשל אברהם טוען כי המחיצה אכן מועילה למעבר כנגד המתפלל. עם זאת הוא חושש להפרעה לכוונת המתפלל ולכן צריך העובר להיזהר מאד שלא תהיה הפרעה לכוונת המתפלל. בפרט יש להיזהר במקרה שהמחיצה לא קבועה, כמו סטנדר, והמתפלל חושש

¹³ לשאלה אם זו חייבת להיות מחיצה קבועה או שמא מותר גם מחיצה המטלטלת ע"ע בספר יד' אמות של תפלה, חלק א, סימן טז, פרק ב. וכן כתב בפסקי תשובות קב הערה 69 שנוטה להקל גם במחיצה מטלטלת כמו סטנדר בתנאי שלא ינדנד אותו בעת שעובר על ידו כפי שנראה מהאשל אברהם לקמן.

שמה יפול ספר ממקומו או הסטנדר עצמו. אך אם המחיצה קבועה כמו שולחן או במקרה שיש צירוף קולות, כגון שמתפלל עם עיניים סגורות ועם סטנדר, הרי שמותר לגמרי לעבור כנגד המתפלל במקרים אלו ללא כל חשש.

יתרה מזאת, ממשיך האשל אברהם וכותב:

עוד מצאתי כתבתי במקום אחר אודות מה שכתב בבאר היטב ז"ל דלגבי לעבור לפני מתפלל אין מועיל מה שיש לפניו עמוד גבוה י' טפחים, והנה כשעומד אדם לפני המתפלל נראה זכולי עלמא מודו שמהני, דהוה ליה ככותל מפסיק. ומשמעות הפוסקים ז"ל שגם כותל של זכוכית מהני מותר לעבור לפניו, שכל שיש לפניו כותל אין חשש, וכן הוא באדם לפניו, ואין לחלק בין ארוך לגוף.

האשל אברהם טוען שגם הפוסקים שאינם מסכימים שעל ידי מחיצה ניתן לעבור כנגד המתפלל, יסכימו שבמידה ויש אדם כנגד המתפלל הוא מהווה כעין כותל ממש, וניתן לעבור במקרה זה כנגד המתפלל. בנוסף, האשל אברהם ממשיך בסברתו שהסיבה לאסור את המעבר כנגד המתפלל היא משום שהשכינה שורה בד' אמותיו, ופוסק כי אין זה משנה אם אותו אדם המפריד בין המתפלל לעובר כנגדו יהיה גבוה או נמוך (שכשהוא נמוך עדיין עלולה כוונת המתפלל להיפגע) וכן שמותר לעבור כנגד המתפלל אף במחיצה של זכוכית, שבוודאי אינה מועילה למניעת כוונת המתפלל אלא רק להפרדת הרשויות בינו לבין העובר כנגדו וממילא לא תהיה הפסקה בין המתפלל לשכינה.

האשל אברהם אמנם הסביר ששני הטעמים קשורים זה לזה, שכאשר מוסחת כוונת המתפלל מתקיים גם טעם ההפסק בין המתפלל לשכינה (לעיל), אך כאן הוא אוחז במקל משני קצותיו ומקל בכל אפשרות שבה אחד הטעמים איננו מתקיים.

גם החיי אדם¹⁴ הולך לשיטתו שטעם האיסור הוא משום שהעובר כנגד המתפלל מפסיק בינו לשכינה ולכן מחיצה תועיל למעבר כנגד המתפלל:

נראה לי אם המתפלל עומד בצד א' מדבר שהוא קבוע גבוה י' ורחב ד' כדלעיל כלל כ"ב סימן ג', מותר לישיב בצד השני, דהא מפסיק רשות. אבל לעבור מצד השני, אפשר אם אינו גבוה כל כך שלא יוכל להסתכל בצד השני, אסור. ויותר נראה לי דגם זה מותר, שהרי חוץ לד' אמות מותר אף על פי שמסתכל.

לעומתם, הבן איש חי¹⁵ אינו מתיר מעבר כנגד המתפלל אפילו כשישנה מחיצה המפרידה ביניהם מכיון שאנו חוששים לביטול כוונת המתפלל:

¹⁴ חיי אדם חלק א' כו, ד.

¹⁵ בן איש חי שנה ראשונה פרשת יתרו.

ואפילו אם יש מחיצה לפני המתפלל במקום גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים ג"כ אסור לעבור לפניו... ומבואר בספרי האחרונים ז"ל דאפילו אם יש כנגד המתפלל כותל זכוכית צריך להזהר שלא יעבור לפניו, דאף על גב דכותל הזכוכית מפסיק, מכל מקום הוא רואהו ותבטל כונתו.

הפסקי תשובות מביא את האפשרות שבה המחיצה תעזור לכל הדעות:

אבל אם המחיצה גבוהה עד למעלה מראשו של המתפלל שפיר דמי לדברי הכל, ואפילו אינו מחיצה קבועה, ואפילו אדם שעומד מול המתפלל וגבהו כגבהו של המתפלל שפיר דמי לשמש בתורת מחיצה.

במקרה שהמחיצה גבוהה למעלה מראשו של המתפלל גם לא תהיה הפרעה בכוונה למתפלל וגם תהיה הפסקה בין המתפלל לבין העובר כנגדו ולא יכנס בין המתפלל לשכינה. לכן לדעת כל הדעות במקרה כזה ניתן יהיה לעבור כנגד המתפלל.

התחום המדויק אליו אסור להיכנס בד' אמותיו של המתפלל

שלוש דעות נאמרו בפוסקים על התחום בו אסור לעבור כנגד המתפלל:

הדעה המחמירה - אסור לעבור בכל מעגל ד' האמות של המתפלל

דעת הזוהר¹⁶ אוסרת כניסה בכל היקף המעגל של ד' האמות המקיף את המתפלל (360°):

ומאן דצלי, אסיר למעבר ארבע אמות סמיך ליה, ואוקמוה להני ארבע אמות לכל סטר [=צד] בר לקמיה.

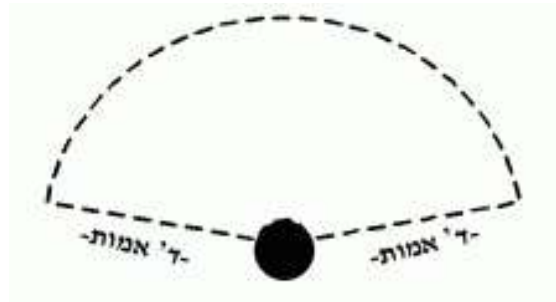
ומביאו המשנה ברורה: "אבל בצדיהם - והזוהר... אוסר אפילו בצדיהם תוך ד' אמות".

הדעה הבינונית - אסור לעבור גם בצדדים שלפניו

הרב אברהם גומבינר, בעל המגן אברהם, סובר שאמנם מותר לעמוד בצדי המתפלל (שלא כדעת הזוהר) אך אסור לעבור כנגד הצדדים שלפני המתפלל, דהיינו בכל השטח שבדי אמותיו הקדמיות שבו המתפלל יראה את העובר לפניו (ראה איור א'):

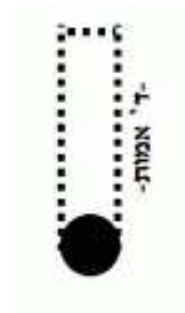
ולי נראה דה"ק הטור בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם שלא ילך הלאה דאם כן הוי ליה כנגד פניהם דכל שרואה אותו אסור דמתבטל כוונתו מפניו כנ"ל ברור.¹⁷

¹⁶ זוהר בראשית קל"ב ע"א. רוב הפוסקים מבינים כך את דברי הזוהר, אך ערוך השולחן (קב, יב) מבין בצורה שונה ומתאים את הזוהר לדעה המקילה לקמן ע"ש.
¹⁷ מגן אברהם אורח חיים קב.

(איור א')¹⁸**הדעה המקילה - אסור לעבור רק בשטח שכנגד פניו**

לדעה זו האיסור לעבור כנגד המתפלל הוא דווקא בשטח שממש מול פני המתפלל, אך בצדדים שלפני המתפלל מותר לעבור.

(איור ב')

הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ה ה"ו) כותב בהלכות תפילה:

ואסור לישיב בצד העומד בתפלה או לעבור לפניו עד שירחיק ממנו ארבע אמות.

הכסף משנה (שם) מסביר את דעת הרמב"ם שהאיסור לעבור כנגד המתפלל הוא רק כנגד פניו ממש:

וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא. והוא

דעת רבנו.

גם האליה רבה¹⁹ פוסק כך:

ונקטו בצדדין דאיירי בהיתרא והוא הדין לפניו, דהא מחד טעמא אסור ישיבת ד'

אמות דצדדין ולפניו. וכן משמע במהרי"ל, ודברי מג"א²⁰ דחוקים בזה.

¹⁸ כל האיורים מכאן ולהבא לקוחים מתוך פניני הלכה תפילה פרק יז סעיפים יח, כ.
¹⁹ אליה רבה קב. ישנה מחלוקת נוספת בין שיטת האליה רבה לשיטת הימגן אברהם במקרה בו יבוא אדם כנגד המתפלל וישאר לעמוד שם, אך אכמ"ל וע"ע משנה ברורה קב, יח.
²⁰ הדעה הבנונית לעיל.

וכך גם פסק ערוך השולחן (קב, יא):

דדוקא מלפניו אסור אבל בצדיהם מותר לעבור **זה טעם הוא מפני שבעברו לפניו יתבטל כונתו** [א"ר] **ובצדדין לא יבטל כונתו** וכן בריחוק ד' אמות אפילו מלפניו לא יתבטל כונתו.²¹

פסיקת ההלכה

השולחן ערוך (קב, ד) פוסק להלכה:

אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות, ודווקא לפניהם, **אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד**.

השולחן ערוך לא פוסק כשיטת הזוהר ומתיר לעבור בצידי ובאחורי המתפלל, אך למעשה נראה שהוא לא מתייחס למחלוקת בצדדים שלפני המתפלל שראינו לעיל. יש להבדיל בין לשון השולחן ערוך שכתב שאסור לעבור **"לפניהם"**, שאין ברור מלשון זו מה יהיה הדין בצדדים שלפניהם (איור א'), לעומת לשון רבינו יונה שהביא הכסף משנה לעיל שכתב שאסור לעבור **"בנגד פניהם"** שמשמע שכנגד פניהם ממש אסור לעבור (איור ב'), אבל בצדדים שלפניו יהיה מותר.

המשנה ברורה²² מביא את מחלוקת הפוסקים ואינו מכריע:

לפניהם - וצדדים שלפניהם להמ"א בסק"ו כלפניהם דמי ולהאליהו רבא שרי.

בספר ד' אמות של תפילה²³ מביא הרב מרדכי פוטאש שדעת רבים מהראשונים ומהאחרונים²⁴ היא שהאיסור הוא רק כנגד פניו ממש. והוכחתם לכך הינה מלשון הגמרא בברכות (כ"ז ע"א) שהבאנו לעיל: "אמר ריב"ל אסור לעבור **כנגד** המתפללים", משמע מלשון הגמרא שדווקא כנגד פניו, כלומר מול פניו ממש של המתפלל, אסור לעבור. הרב פוטאש נותן טעם נוסף, שלפי הסברה שטעם האיסור הוא משום הפרעה לכוונת המתפלל, מכיוון שעיקר הסתכלות המתפלל היא למול פניו (בפרט בזמן שמתפלל) והוא בדרך כלל אינו מסתכל לצדדים שלפניו, לכן אין טעם לגזור יותר מאשר מול פניו ממש. גם

²¹ נראה לכאורה מדבריו שמחבר בין מחלוקת זו למחלוקת החיי אדם והאליה רבה שהובאה לעיל בטעם האיסור. אך עיין בספר "ד' אמות של הלכה", חלק ב, סימן ג, פרק א שמסביר שאין לתלות המחלוקת זו בזו.

²² משנה ברורה קב, טז. ויש לציין שבסעיף י"ז מביא המשנה ברורה גם את דעת הזוהר הקדוש.

²³ ד' אמות של תפילה עמוד שלח.

²⁴ כגון שו"ת גינת ורדים, פרי"ח, הלבוש ועוד, ע"ש. כך ראינו גם לעיל את הכסף משנה שמביא את דעת רבינו יונה שמתיר מעבר בצדדים שלפני המתפלל וסובר שזוהי גם דעת הרמב"ם.

לפי הסוברים שטעם האיסור הוא משום שמפסיק בין המתפלל לשכינה, הרי שבפשטות השכינה היא רק כנגד פני המתפלל ממש ולכן רק על השטח שמול פני המתפלל ממש גזרו חז"ל שלא לעבור.

עם זאת, נוהגים לכתחילה להחמיר כדעת המגן אברהם²⁵ ולא לעבור בכל הצדדים שלפני המתפלל (איור א' לעיל), אך בשעת הצורך ניתן להקל כשיטת האליה רבה ולעבור בצדדים שלפני המתפלל ורק כנגד פניו של המתפלל ממש ראוי שלא לעבור²⁶ (איור ב' לעיל). ועדיין ישנם גם אחרונים²⁷ שהחמירו וחששו לכתחילה לדעת הזוהר ואסרו מעבר בכל ד' אמותיו של המתפלל, גם מלפניו וגם מאחוריו. וכך פוסק הבן איש חי²⁸:

ובודאי שצריך להזהר כחומרת זה"ק, אך בשעת הדחק כגון שהעובר הולך להתפלל או לדבר מצוה וצריך למהר יש לסמוך על סברת מרן ז"ל דלא אסר אלא לפניו תוך ד' אמות דוקא.

אך כאמור לעיל, רוב הפוסקים לא חששו לשיטת הזוהר.

מה יעשה אדם שסיים תפילתו אך אם יפסע לאחוריו יכנס לד' אמותיו של המתפלל?²⁹
כותב השולחן ערוך³⁰:

אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו, אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור את תפלתו, שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל. וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו, מאחר שכבר התחיל.

מלשון השולחן ערוך ברור שבמידה וסיים אדם תפילתו ורוצה לפסוע לאחוריו ובזאת יכנס לתוך ד' אמותיו של המתפלל, אסור לו לפסוע לאחוריו עד שלא יסיים המתפלל מאחוריו את תפילתו.

²⁵ כך משמע מהמשנה ברורה קב, יח וכן מערוך השולחן קב, יא ובהליכות שלמה עמ' קיג- קיד ועוד.
²⁶ עיין בפסקי תשובות קב, ג שמחלק שלצורך מצוה עוברת כגון לימוד תורה לרבים או כהן שצריך לעלות לדוכן, כבוד בריות ועוד שבהם מותר לעבור כנגד פני המתפלל ממש, אך ראוי שישתדל שיעבור בצידו. ואילו במצוה שאינה עוברת או מנהג או הידור כגון להתפלל כשי"ץ כשיש לו חיוב או ליטול ידיו כשנגע במקומות המכוסים וכן במצוות שאינן קשורות לתפילה כגון כיבוד הורים ועוד, אין להתיר לעבור כנגד המתפלל ממש אלא רק בצדדיו או לאחוריו אפשר להקל. וכך הבין הרב אליעזר מלמד בפניני הלכה תפילה יז, יט.

²⁷ כך גם מהמשנה ברורה קב, יז. וכך מפורש גם בכף החיים קב, כז.

²⁸ בן איש חי שנה ראשונה פרשת יתרו, סעיף ז.

²⁹ וכן בפסיעות שבסיום קדיש, ראה פסקי תשובות קב, ד.

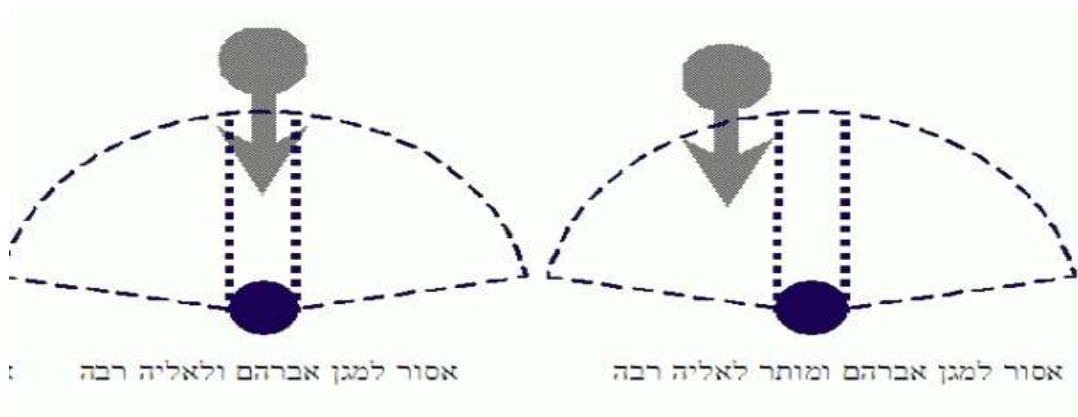
³⁰ שולחן ערוך קב, ה, ולגבי ג' הפסיעות שלפני תפילת שמונה עשרה לא יפסע אותם כאשר יש מתפלל מאחוריו, ואף לא יפסע בשביל זה לצדדים. ראה 'אשי ישראל' כט, ח ובהערה מג שם.

מעיר על כך המשנה ברורה (קב, כ) :

ואם אינו אחריו ממש רק מרוחק לצדדין, נראה דשרי להאליה רבה הנ"ל.

דהיינו שאם המתפלל לאחוריו אינו מאחוריו ממש אלא בצידו ואם יפסע לאחוריו יכנס לצדדים שמלפני המתפלל הרי זה מותר לשיטת האליה רבה הנזכר לעיל (ראה איור ג'). ולהלכה, כמו שראינו לעיל, לכתחילה ראוי להחמיר ולחשוש לדעת המגן אברהם ולהמתין עד לסיום תפילתו של המתפלל, אך בשעת הצורך ניתן להקל כשיטת האליה רבה ולפסוע לאחוריו במקרה זה כי בכל מקרה לא יפסע כשהוא בשטח שמול פניו ממש.

(איור ג')

הרב פוטאש³¹ מביא בשם החזון איש שמבין שלדעת ה'אליה רבה' ניתן להקל אף יותר, ואף עם המתפלל עומד ממש כנגד זה שסיים להתפלל ורוצה לפסוע לאחוריו, יכול לפסוע באלכסון לאחוריו על אף שמתחיל לפסוע כשהוא ממש מול פניו (ראה איור ד') :

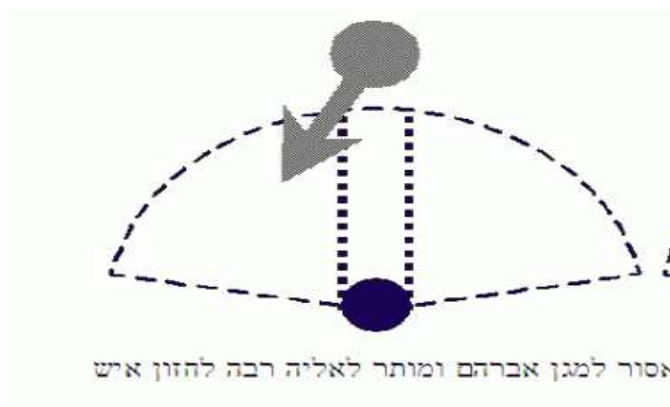
בשעת הדחק או לצורך מצווה מותר לפסוע באלכסון באופן שלא יתקרב לכנגד המתפלל אלא לצדו.

ומביא שם הרב פוטאש בהערה :

על פי מה ששמעתי מהגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א ששמע מהחזו"א דלהא"ר מותר לפסוע לצדדין אף אם היה עומד ממש מול פני המתפלל.

³¹ יד' אמות של תפילה', חלק ב, סימן ה, סעיף א ובהערה ו שם.

(איור ד')

ויש לדעת שאם המתפלל לאחוריו מאריך בתפילתו ובנתיים החזן התחיל חזרת הש"צ, על אף שעדיין לא פסע לאחוריו, ולא אמר "עושה שלום" יכול לענות "אמן" ו"ברוך שמו":

ואם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו וכמ"ש לעיל בסימן ק"ב לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן, ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ב"ה וב"ש מותר אז לומר.³²

יתרה מזאת, יכול הממתין להמשיך את סדר תפילתו כרגיל:

ובעת שאדם ממתין עם ג' פסיעותיו עקב אחר המתפלל לאחוריו, מותר לענות לכל דבר שבקדושה וגם להמשיך כרגיל בסדר התפלה, ויש מתירים גם בשאר תפלות ותחנונים ואף בלימוד תורה.³³

ולאחר שיסיים המתפלל מאחוריו את תפילתו יפסע לאחור ויאמר "עושה שלום".

מהי שעת הצורך ומתי מותר לעבור כנגד המתפלל הלכה למעשה?

כפי שכתבנו לעיל, בשעת הצורך, ניתן להקל ולעבור כנגד המתפלל, אך ראוי שלא לעבור בשטח שכנגד פניו ממש אלא כנגד הצדדים שלפניו, כשיטת האליה רבה. ואלו הם המקרים שמוגדרים כ'שעת הצורך' או המקרים בהם ניתן להקל³⁴:

א. לצורך מצוה עוברת שלא יכול לקיימה אחר כך - כגון תפילה במניין; שמיעת קדושה, קדיש וברכו; ברכת כהנים וקריאת התורה; ללכת לבית המדרש ללימודו

³² משנה ברורה קכב, ד.

³³ פסקי תשובות קב, ג. ועיין בפניני הלכה תפילה יז, כ שמתיר גם לשבת לתחנון ואז לשוב לעמוד במקומו, אלא שנכון שלא ישב ממש מול פני המתפלל.

³⁴ הנכתב לקמן הוא תמצית מתוך הפסקי תשובות קב, ג, ומקצתו מפניני הלכה, תפילה יז, יט- כא וכן מידי אמות של תפילה, חלק ב, סימן ח'. אך ביהליכות שלמה פרק שמיני סעיפים לג-לה וכן ב'תפילה כהלכתה' פרק יב סעיפים קיא-קיט מחמירים בחלק מהדינים ואת חלקם הבאתי בהערות.

- הקבוע או ללמד תורה לרבים; כהן לנטילת ידיו ועלייתו לדוכן; שליח ציבור או בעל קורא כשאין אחר שיתפלל או יקרא במקומם; כשקראו לו לעלות לתורה.³⁵
- ב. **בכבוד הבריות** - כגון הנצרך לנקביו; כשיש תינוק בבית הכנסת שמפריע; כשנפל ספר קודש על הרצפה ומוטל בביזיון.
- ג. **כאשר המתפלל משלשל טליתו על ראשו או מתפלל בעיניים עצומות** - במקרה זה ראוי להחמיר אך ניתן להקל בשעת הדחק כגון שיש לו הפסד ממון או טירחה יתרה שעלולה לגרום לויכוח או כעס אם ימתין לסיום תפילתו של המתפלל. במקרה זה יש להשתדל ככל האפשר לעבור בצידי המתפלל ולא כנגד פניו.³⁶
- ד. **כשישנה מחיצה או חפצים שרחבים ד' טפחים וגבוהים י' טפחים** - על מנת לצאת ידי כל הדעות, המחיצה צריכה להיות גבוהה למעלה מראשו של המתפלל כך שלא יראה את שלפניו. ואדם שגובהו כגובה המתפלל ועומד לפניו נחשב כמחיצה. בשעת הצורך ניתן לסמוך גם על מחיצה שגובהה רק י' טפחים.
- ה. **כאשר המתפלל לאחוריו סיים את תפילתו, אך הוא עצמו מחכה לזה שאחוריו שלא סיים תפילתו** - רשאי להיכנס לד' אמותיו כי למעשה המתפלל לאחוריו סיים תפילתו.
- ו. **כאשר המתפלל נעמד במקום שאינו מיועד לתפילה והוא מעבר הרבים** - אמנם אין הוא יכול למנוע את הציבור מלעבור כנגדו ומותר בשעת הצורך לעבור כנגד פניו, אך ראוי להחמיר ולא לעבור כנגדו. לעיתים מעבר הרבים משמש כמקום תפילה כאשר אין מקום לכולם במקומות הקבועים בבית הכנסת ואז אסור לעבור כנגד ד' אמותיו של המתפלל שם. ובכל מקרה ראוי לכל אדם לשים לב ולהיזהר לא להתפלל במקומות אלו.
- ז. **כאשר מתפללים מספר מניינים במקום אחד** - או כשמתפלל במקום שיש בו דוחק גדול יש לו על מי לסמוך לעבור כנגד פני המתפלל, אך ראוי מאוד להימנע. המתפלל עצמו במקום כזה ואינו יכול להתפלל בנקל סמוך לכותל או למצוא בקלות בית כנסת אחר להתפלל בו, רשאי להתפלל על אף שוודאי יעברו כנגדו, אך יעצום עיניו או יתפלל מתוך הסידור.
- ח. **כאשר המתפלל קטן** - נחלקו האחרונים האם דין קטן כדין גדול ואסור לעבור בד' אמותיו. ההלכה כמקילים אך המהדרים מחמירים.³⁷

³⁵ ראה הערה 26.

³⁶ אך עיין ב'הליכות שלמה' פרק שמיני, סעיף לג, שסובר שרק לצורך מצוה גמורה מותר לעבור כנגד המשלשל טליתו על פניו.

³⁷ ועיין ב'הליכות שלמה' שם, שמחלק בין קטן שלא הגיע לגיל חינוך ומותר לעבור כנגדו לבין קטן שהגיע לגיל חינוך ואסור לעבור כנגדו.

ט. **כאשר המתפלל מאריך בתחנונים ב'אלוקי נצור'** - יש המקילים, בשעת הדחק, לעבור כנגד המתפלל שמאריך ב'אלוקי נצור'.³⁸

י. **אם רוצה להתפלל במקומו הקבוע** - אם מדובר על מתפלל אחד שצריך לעבור כנגדו יוכל לסמוך על דעת ה'אליה רבה' ולעבור כנגד צדדיו שלפניו אך לא כנגד פניו ממש. אבל אם הוא צריך לעבור בצידי כמה מתפללים כדי להגיע למקום, לא יעבור.³⁹

יא. **חזן שסיים תפילתו ועומד מאחוריו אדם בתפילה והגיע זמן החזן להתחיל חזרת הש"צ** - ינהג כדעת ה'אליה רבה' ויפסע באלכסון לצדדים שלפניו ולא כנגד פניו ממש. ואם ישנם מספר מתפללים ובוודאות יפסע כנגד אחד מהמתפללים נחלקו האחרונים כיצד לנהוג. ולדעת רוב הפוסקים יתחיל חזרת הש"צ ללא שפסע לאחוריו, משום טירחה דציבורא.

יש להוסיף, שאדם שיודע שרגיל להאריך בתפילתו ישתדל להתפלל במקום שבו לא יעכב את המתפלל כנגדו (ובפרט אם המתפלל כנגדו הוא חזן או רבו), ועל אחת כמה וכמה אם יודע שמי שיתפלל כנגדו אינו מקפיד על האיסור ועלול להכשילו שיפסע כנגדו בד' אמותיו. וכך מסופר⁴⁰ על בעל ה'קהילות יעקב', הרב יעקב קנייבסקי, שהיה בחור אחד שהיה מאריך תמיד בתפילותיו. ופעם אחת כשהאריך גרם לכך שבעל ה'קהילות יעקב' לא יכול היה לצאת מהשיבה לביתו. לאחר שגמר הבחור להתפלל, נזף בו הרב: "מה אתה מזיק את הרבים וכו' " ואמר לו שיעמוד בקיר המזרח וממילא לא יפריע לציבור בתפילתו.

האם ניתן להקל בזמננו כשאנו פחות מכוונים בתפילה?⁴¹

מחלוקת מרתקת ביחס לחומרת האיסור במעבר בד' אמותיו של המתפלל בימינו מצינו בין אחרוני זמננו. יש הסוברים שכיום יש יותר מקום להקל בגלל חסרון כוונת המתפללים ויש הסוברים להפך, שדווקא בגלל מיעוט המקפידים על האיסור כיום יש להחמיר יותר.

³⁸ אשל אברהם, ערוך השולחן, וע"ע 'פסקי תשובות' שם הערה 15. ועיין פניני הלכה, תפילה יז, כ, שסובר שכאשר הממתין חש שהמתנתו מפריעה לכוונתו של המתפלל לאחוריו, מוטב שינהג כשיטת ה'אליה רבה' שאם אינו כנגד פניו ממש יפסע לאחוריו (ראה איור ג') וכן הרגיל להאריך בתפילתו רשאי לבקש מאלו המתפללים לפניו שלא ימתינו לו עד שיסיים ומי שמתפלל ממש כנגד פניו יוכל לפסוע באלכסון כשיטת ה'אליה רבה' אליבא ד'חזון אישי' (ראה איור ד'). אך ראה את דבריו החריפים של הרש"י אויירבך בנוגע לטענה זו לקמן (אם כי שם נראה שדיבר שעובר כנגד פניו ממש ולא כשיטת ה'אליה רבה').

³⁹ פניני הלכה תפילה יז, יט ובהערה 17 שם. ועיין 'תפילה כהלכתה' יב, קיד ובהערה רס שם שחולק ואומר שהמתפלל במקום קבוע הוא רק הידור, ורשאי לשנות את מקום תפילתו לצורך, ולכן אסור לו לעבור אפילו בפני אדם אחד המתפלל.

⁴⁰ מובא ב'די אמות של הלכה', חלק ב, סימן י, סעיף ט, מתוך הספר 'הליכות והנהגות' דף י"ח.

⁴¹ כפי שמצינו שפסק הרמ"א לעניין מי שלא כיוון בברכת אבות (אורח חיים קא, א): "והאידנא אין חזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזיר".

הרב ישראל פסח פיינהנדר, בעל האבני ישפה מסביר את טעמו של האשל אברהם שזכר לעיל שמקל יחסית בכל דיני מעבר בד' אמותיו של המתפלל⁴²:

ונראה הסבר האשל אברהם שדעתו שדין זה קל היום כי בלאו הכי לא מכוונים, ולדעתו יתכן שגם לפי הח"א שהאיסור הוא משום שכינה בכל אופן מותר, כי כתב שם שגם לפי הזוהר שרי. אמנם כיון שהמ"ב ס"י ק"ב ס"ק ט"ו ובה"ל ד"ה אסור הביא דעת הח"א ולא חילק להיתר יש להזהר בזה היכא דאפשר.

מסביר הרב פיינהנדר, מכיוון שכיום שאנו בכל מקרה איננו מכוונים בתפילה נטה האשל אברהם להקל בדין מעבר בד' אמות של המתפלל. אך עם זאת ראוי להחמיר כשאפשר. בדרך זו גם נוקט הפסקי תשובות (קב, ג):

יש הכותבים ללמד זכות ולהתיר לעבור נגד אלו המשלשלים הטלית על פניהם בעת שמתפללים שמונה עשרה, ויש הכותבים שאפילו רק העיניים עצומות, ובצירוף הסברא שבזמננו בלאו הכי אין מכוונים כל כך, והחוש מעיד שבדרך כלל אין העברה נגד המתפלל מפריע לכוונת התפילה, אמנם כבר כתב המשנ"ב (בביה"ל ד"ה אסור) שראוי לחוש למחמירים ולא להקל בזה אמנם דין אהני לן סברא זו להתיר בשעת הדחק, וכגון כשיש הפסד ממון או טירחא יתירה העלולה לגרום לתרעומת ולכעס, ויש לעשות ככל האפשרות לא לעבור ממש מול פני המתפלל אלא בצדדיו.⁴³

לעומתם, הרב שלמה זלמן אויירבך סובר כי יש להתייחס לדין מעבר ד' אמות של המתפלל בחומרה יתרה, לכן הוא פוסק שאין היתר לפסוע אחורנית אם מבחין שכוונת המתפלל שלאחוריו נטרדת בגלל המתנתו לסיום תפילתו.⁴⁴ וכך סיפרו שהיה מתרעם על מי שהיה מתיר זאת⁴⁵:

ואף התרעם על מי שרצה לומר כן, ואמר: בסברות כאלו ניתן לעקור ח"ו את השולחן ערוך, שהרי בכל אדם ניתן לומר סברא זו, ואם כן עקרת כל תורת איסור זה. ובשיחתו עם תלמידים הוסיף רבנו, דהלכה זו, כיון שנתרופפה אפילו ביד היראים, אין לחפש בה צדדי היתר אלא אדרבה לחזק האיסור. וראה להלן סעיף

⁴² אבני ישפה ז, כב הערה 35.

⁴³ ועי' המתירים זאת בספר "די אמות של תפילה" סימן ח פרק א. ומעיר שם שקולא זו מסתמכת על כך שרוב המתפללים בזמן הזה אינם מכוונים, אך במקום שהמתפללים מדקדקים וישנם תלמידי חכמים ויראי שמיים אין מקום לקולא זו.

⁴⁴ הליכות שלמה, פרק שמיני, סימן לג, דבר הלכה, הערה נא. אך עיין ב'תפילה כהלכתה' יב, ק"ז, הערה רסז. ועיין בפסקי תשובות קב, ה, מה יעשה המתפלל שמאריך בתפילתו ונטרדת כוונתו מכך שמחכים שיסיים תפילתו כדי לעבור כנגדו.

⁴⁵ שם, ארחות הלכה, הערה 129.

ל"ו לענין העומד במקום הילוך הצבור (וכן אירע לו בעצמו כמה פעמים שנתעכב ליד פתח בית הכנסת כדי שלא לעבור כנגד המתפלל, אף על פי שהמתפלל חש בדבר ונטרדה כוונתו לגמרי מפני הבושה).

וראוי גם להביא את דבריו של ר' חיים פלאגיי זצ"ל⁴⁶ שתמה על המקילים בזה:

אסור לעבור כנגד המתפללים, כמו צער בנפשי דלא זהירי בה אינשי אפילו נבונים שיודעים דין זה - לאו אדעתייהו, ולא דוקא בעמידה אלא גם בקדיש אזהרה שמענו, דהוא בכלל תפלה ויתר מעלה וכו'. ולא ידעתי מי פטרם להקל בדינים אלו דהוא משום מוראת שכינה.

למרות כל הנכתב לעיל, עדיין אנו מוצאים כי רבים אינם מודעים לאיסור זה, ולצערנו אף בין אלו המודעים לאיסור זה רבים אינם מקפידים עליו, על אף שראינו שלדעת רוב ככל הפוסקים אין מקום להקל באיסור זה למעט המקרים המיוחדים שנכתבו לעיל.

נסיים בסיפור נפלא על הרב משה פיינשטיין, בעל האגרות משה, ועל הצורה בה התייחס וחי את האיסור לעבור בד' אמותיו של המתפלל⁴⁷:

מצאתי כתוב בהספד על מרן הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל, שהתורה היתה עבורו מציאות מוחשית. לפני שנים רבות נתקבלה קריאת טלפון בהולה מארץ הקודש, ובאותן שנים לא צלצלו מהכא להתם בתדירות רבה. הקריאה נתקבלה בבית המדרש, ובין ראש הישיבה והטלפון עמד בחור והתפלל שמונה עשרה, עצר ראש הישיבה והמתין. "אבל הטלפון..." אמרו, "כל דקה עולה הון, והענין חשוב". "מה ביכולתי לעשות" ענה, "יש כאן קיר".

ועוד עובדא כעיי"ז מצאתי למרן הגאון ר' משה זצוק"ל שפעם פילס דרכו לפגישה עם כמה רבנים, כשלפתע נעצר. לפניו עמד אדם שקוע בשמונה עשרה. לא היתה כל דרך אחרת להגיע אל הפתח רק זו העוברת לפני המתפלל. עברה שעה קלה והאיש עדין מתפלל. מלווהו לחש לו שהשעה כבר מאוחרת. "מה אעשה", ענה הגאון, "הרי קיר ניצב למולי..."⁴⁸.

יהי רצון שיתקבלו כל תפילותינו ברצון לפני אדון כל, ויפתח לבנו בתורתו, וישם בלבנו אהבתו ויראתו, לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.⁴⁹

⁴⁶ מחכמי איזמיר, 1787-1868. רוח חיים, אורח חיים, קב.

⁴⁷ מובא בד' אמות של תפילה, חלק ב, סימן י, סעיף ח.

⁴⁸ סיפור זה מופיע גם בספרו של שמעון פינקלמן, "סיפור חייו של בעל האגרות משה, הרב משה פיינשטיין", ארטסקול 1987.
⁴⁹ מתוך תפילת "ובא לציון".